

FÜLEKY András

A HARCMŰVÉSZETI KULTÚRA KIBONTAKOZÁSA AZ EDO-KORI JAPÁNBAN

DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF MARTIAL ARTS IN JAPAN IN THE EDO ERA

A cikk bemutatja, hogy a Japán történelem során hogyan született meg a társadalom egy kiemelt szerepet betöltő rétege, a harcos (*bushi*) osztály. Történelmi előzmények segítségével ismerteti a harcosok fel-emelkedésének okait, szerepük megerősödését és a körülményeket, amelyek segítségével a közép- és edo-kori Japán vezető társadalmi csoportjává váltak. Az írás részletezi a harcosok életfelfogását, és annak a harcművészeti kultúrának a kibontakozását, amelyet ma a világ úgy ismer, mint *budō-kultúra*.

The paper describes how the *bushi* or warrior class, the prominent stratum of the Japanese society has been developed in the history of Japan. By means of historical premises, the essay discusses the reasons behind the rise of the warrior class, the consolidation of their social role, and the circumstances that made them the head of the Japanese society in the middle Ages and in the Edo era.

The paper details the warriors' attitude to life and the development of the culture of martial arts that is known worldwide nowadays as the culture of *budō*.

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

Japánban, a felkelő nap országában, a *ken* vagy *katana* (japán kard), a *kagami* (tükör) és a *hōseki* (drágakő) mindig része volt és most is része a felségjelvényeknek. A kard a villámcsapást, a tükör a napot, a drágakő a holdat jelképezi. Részben ez magyarázza azt a csaknem mitikus szenvedélyt, amelyet a japánokban évszázadokon keresztül ébresztett a kard.

A csontból vagy kőből készült eszközök, fegyverek léte bizonyított a *Jōmon*-korból (i.e. 11000–300). Az első fémkardok megjelenése (bronz, vas, végül acél) valószínűleg a *Yayoi*-kor végére tehető (i.sz. 300). Ezt az időszakot bizonyító *haniwa*-kat (kis szobrocskák páncélban, rövid karral felfegyverkezve, bár többféle *haniwa* is létezett, mint például házikó, hajó, állatok) találtak a hadvezérek *kōfun*-jaiban (régii síremlékek 3. szd.–8. szd.). A régi sírok korszaka igen kiterjedt, a *Yayoi*-korszak végétől egészen a *Nara*-korig (i.sz. 710) tartott.

A karral való bánásra vonatkozó első írásos és hivatalos nyomok: a *Kojiki* (712, Régi dolgok feljegyzései) és *Nihon Shoki* (720, Japán krónika). *Kanmu tennō* (736–806), aki áthelyezte a fővárost *Nara*-ból Kiotóba, úgy határozott, hogy az új palotában létrehoz egy *Butokuden*-t (a harcművészetek tanulmányozásának és oktatásának központját). A *Heian*-korban (784–1185) a császári udvar fiatal nemesei és harcosai számára hétköznapi praxissá vált a *katana*-val való gyakorlás. A ma ismert japán kard is a 11. században jelenik meg.

Tehát az első ismert és biztos nyomainak a kardvívás gyakorlatának a *Nara*-korig nyúlnak vissza. A hagyományokból tudjuk, hogy ebben a régi időszakban már tanították a *tachikagi*-t vagy *kumitachi*-t (páros kardgyakorlatok) a *kuge*-k (a császári udvar nemesei) alapformációiban. [1. pp. 4-5.]

A *bushi*-k története a 7. századtól eredeztethető, amikor Észak-Japánban a családok klánokba tömörültek, hogy a rájuk támadó *ainu*-k ellen küzdjenek. A *bushi*, a hivatásos harcos elnevezése abban a történelmi korszakban, amit a szamurájok korának neveznek. A japán kardforgató harcost jelölő szamuráj szó újabb kori kifejezés. A régi Japánban sohasem neveztek így a harcosokat. Maga a szó, a japán *saburau*, szolgálni igéből származik. Tehát a szamuráj az, aki az urát szolgálja. *Bushi* a neve azoknak a szamurájoknak, akik a harcosi hagyományokat követő családokból származtak. Ezeket a családokat nevezték *buke*-nek.

A kiotói udvar hanyatlásával az erők átrendeződtek (a *Taira* család meggyengült), és 1185-re a *Minamoto*-k kerültek hatalomra. Az új főváros *Kamakura* lett, amely stratégiaileg fontos helyen feküdt az ország feletti uralom és ellenőrzés szempontjából. A 12. századra a *bushi*-k jól körülhatárolt harcos osztályt alkottak, akikhez a szigeti nép feletti hatalomért harcoló nemesi származású *honke*-k és a buddhista templomokban nevelkedett harcosok, a *sōhei*-k tartoztak.

A buddhizmus terjeszkedésével, hatalmas földbirtokokkal rendelkező befolyásos templomok alakultak ki. A papok bérbe adták a földet, és súlyos adókat vetettek ki a használatáért. A *sōhei*-k szereztek érvényt a templomi adótörvényeknek, továbbá ők vívták az egymás rovására terjeszkedni igyekvő kolostorok közötti csatákat.

A 12. században, tehát amikor a *Minamoto* család megdöntötte a rivális *Fujiwara* és *Taira* család uralmát, majd legyőzte a vezető buddhista templomok harcosait is, *Minamoto no Yoritomo* (1147–1199) megalapította az első, *bushi*-kra támaszkodó katonai kormányzást. Ezzel kezdődött Japánban a *Kamakura*-kor, (1192–1333), melyben a katonaság kormányozta az országot. [2. pp. 27-28.]

A kard útjának a 14. század elejéig nincs *densho*-ja (a hagyomány iratai), így nem tulajdoníthatjuk formai megalapítását egy, vagy több mesternek sem. Eredete valódi küzdelmek hosszú sorából szűrődött le, valamint a harcosok által az évszázadok során lefolytatott gyakorlásokból. Ezen harcosok ügyessége, bátorsága és kardjuk minősége megelőzte saját korukat.

A *bakufu* megerősödésével elkezdődhetett a *bushi*-k mint új társadalmi osztály aranykora, valamint a *Kotō* korszak mesés japán kardjainak kora. Ekkorra tehető egy új fogalom, a *budō* kialakulása, melynek fejlődése elválaszthatatlan a *bushi*, a katona fejlődésétől. A mai értelemben vett *budō*-ról azonban még nem beszélhetünk.

Az ország, amelyben a katonai elit kaszt uralkodott, merev és tökéletesen szervezett volt. Az időszak jó táptalajként szolgált a *bushi*-k erkölcsi kódexének kialakulásához, a *Bushidō*-hoz. [1. pp. 5-7.]

A *Bushidō* a harcos útját jelenti. Törvénykönyv, amelyet általában a szamuráj harcosok alapvető útmutatójaként ismernek, s a 11-12. századig nyúlik vissza. A japán történelemnek ebben a korszakában, amikor a későbbi ún. szamuráj hagyomány még éppen csak bontakozni kezdett, a harcosok irányításának eszméjét kezdték magyarázni. Ezt az eszmerendszert, vagy törvénykönyvet hivatalosan ekkor még nem állították össze, s a *bushi*-k különböző nagyurai is eltérően értelmezték. A 13. században keletkezett *Kyūba no Michi* (Az íjászat és a lovaglás útja) a harcosi képzés első formális, írásos útmutatója.

A harcosok osztályának kezében volt a hatalom, ezért a harcművészetek tanulmányozása, legelső helyen a kard útja, a gyakorlatok tökéletesedése óriási léptekkel haladt előre. A *Kamakura*-kor alatt a kard technikák kifinomultak, s számos szellemi, filozófiai és vallásos vonás is beépült a tanításba.

A japán történelem során a 14. század elején úgy tűnt, hogy a kard útjának hanyatlás a sorsa. Az *Ashikaga* családból származó harmadik sógun *Yoshimitsu* (1358-1408) kitaró erőfeszítésének volt köszönhető, hogy újból feléledt a harci művészetek gyakorlása. *Yoshimitsu* egész életében támogatta a *dōjō*-k létrehozását, a harci művészeteket pedig rendszerezte. [1. pp. 7-8.]

A középkori Japán viharos és harcias történetében újabb fordulat történt, amikor a hatalom által elhanyagolt *bushi*-k már nem voltak képesek megőrizni helyüket a japán kormányzásban.

A *Muromachi*-kort (1333–1573) a *daimyō*-k egymás elleni véres csatái jellemezték (*Sengoku Jidai* 1477–1600), amely a tulajdonjogról, a hatalomról és a hírnév utáni vágyakozásról szólt. Ezeknek a szűnni nem akaró zavargásoknak a korszaka katasztrófát jelentett a japán nép számára. Az állandósult háború mindenkit arra ösztökélt, hogy tanulmányozza a kard útját, még ha csak a túlélés érdekében is.

Valószínűleg ez az egyik oka a karddal való gyakorlás *bushi*-kon kívüli elterjedésének. A szigetországban mindenütt arra bátorították a *daimyō*-k vazallusaikat és csapataikat, hogy tanulmányozzák a harcművészeteket általában, különösen pedig a kard útját. Azok, akik társaik közül legjobban ismerték és tudták a kard művészetét, hatalmas presztízzsel és magas társadalmi pozícióval bírtak.

Számos kard stílusból (*ryū-ha*) amelyek e zavaros idők alatt születtek (ezres nagyságrend), mára 10-20 említhető. [1. pp. 9-10.]

A hosszú háborúskodás végére, az 1600-as *sekigahara*-i csatára már csak két család, a *Hosokawa*-k és a *Yamana*-k tábora maradt meg.

A harcművészetek számára ez az időszak rendkívül termékeny volt, hiszen a *kōryū-budō* közel 90 százaléka ekkor alakult ki.

AZ EDO-KORI BUDŌ

Miután a *Tokugawa* család hatalomra jutott (1603–1868) és *Edo*-ba (Tokió) költözött, 265 évig béke honolt Japán földjén. Az *Edo*-kor első felében vált főszereplővé az a társadalmi réteg, amely a *budō*-t létrehozta, formálta.

Az *Edo*-kori *budō* születése 1603-ra tehető, amikor *Tokugawa Iyasu* sóguni címet kap a császártól. Ez lehetővé tette az uralkodó rétegnek, a *bushi*-knak, hogy szinte teljesen a kard művészetének tanulmányozására fordítsák idejüket. A *bushi* és a *dō* kifejezéseket is csak ekkor, a 17. században olvastotta össze hivatalosan *Yamaga Sokō* (1622–1685).

A *sengoku*-korszak vége és az *Edo*-kor kezdete, vagyis a 17. század azért is volt érdekes időszak, mert ekkor a *bushi*-k már letették a fegyvert, de még aktívak voltak azok a mesterek, akik részt vettek a harcokban, és most volt idejük leülni, átgondolni, rendszerezni mindazt a tapasztalatot, ami felgyűlt bennük. Így a harci felfogás, a harcművészet nagy változásokon ment keresztül, a gyakorlatiból elméleti síkra terelődött a hangsúly, és egy társadalmi réteg, a *bushi* életformájává vált. Tehát a *budō* az *Edo*-korban fogalmazódik meg, egységes rendszert alkot, önálló életre kel (16-17. század). Sajátos dolog, hogy a *budō* eszménye akkor alakul ki, amikor a *bushi*-knak már nem sok közük volt a harchoz. A kard útjának eddigi gyakorlata is múlttá vált, amely számukra nevelési és kulturális modell lett, azon erkölcsi, fizikai, szellemi, filozófiai és esztétikai értékek miatt, amelyeket tartalmazott.

Az *Edo*-t megelőző időszakban már mutatkoztak jelei annak az igénynek, hogy a harcos réteg csak fegyverforgatással foglalkozzon, de igazán a földművelő rétegtől való elválást az *Edo*-kor iktatta törvénybe. Ez a folyamat az 1617-es *Buke Shohatto* (A harcosoknak szóló sóguni leirat) által csúcspontot ért el, ami a későbbi *Bushidō* alapjává is szolgált. Ebben a *bushi*-kat a földtől elkülönítették és a *daimyō*-khoz kötötték. Földet nem művelhettek, mert az számukra alantas tevékenységnek számított.

Mivel a *daimyō* fennmaradását a föld és fegyveres ereje határozta meg, ezért a jól képzett harcosra nagy szüksége volt. A harcművészetek oktatói keresett emberek lettek. Mivel a *daimyō*-k felismerték, hogy olcsóbb számukra, ha képzett harcost fogadnak, mintha maguk képezik ki, ezért az ekkortájt megjelenő harcművészeti iskolákat támogatták.

A mesterek valójában úgy alakultak ki, hogy a konszolidáció előtti kiképző munkájuk megszűnt, és az ismertebbek iskolát nyitottak. Ez a mai harcművészeti rendszer megjelenésének kezdete. Egy-egy mester a kedvenc fegyverének használatát tanította, így specializálódtak az iskolák.

Az *Edo*-kor viszonylagos nyugalomában az egyes harcművészeti iskolák kezdték megfogalmazni önmagukat. Korábban (1615 előtt) erre nem volt szükség, hiszen ha valaki eredményesen harcolt, az bizonyította a stílus létjogosultságát.

Ryūha budō: a harcművészeti iskolák ekkor kezdik megfogalmazni filozófiájukat. Minden iskola kiadja értekezéseit ebben a körben. Azonban markáns különbségek mutatkoznak meg az iskolák között, mely a versengésből, az üzleti életből is adódott.

Ebben az időszakban a *bushi*-knak kötelessége volt tanulni a harci művészeteket ezekben az iskolákban, viszont az iskolát megválaszthatták. A *ryūha budō*-t végigkísérő hozzáállás: *hiden* – titkos átadás. Éppen ezért nehéz volt bejutni ezekbe az iskolákba. Másik jellegzetesség, hogy kialakult egy hagyomány az iskolák vezetésének öröklésére.

Egy iskola, ill. sikeres stílus kialakulásának feltételei a következők voltak:

- megfelelő személy (*gensai*), legtöbbször egy kiváló képességű harcos, aki az iskolát fémjelzte;
- rendezett technikai háttér;

- olyan oktatási módszer, amely ezeket a rendszerezett technikákat képes volt átadni. Ennek több formája létezett:
 - *denju*: eredeti jelentése átadás, befogadás, ma inkább edzésforma. Mai szóhasználatban buddhista tanítás átadása;
 - *kuden*: szóban való átadás, a mester elmagyarázza a technikákat;
 - *mokuroku*, vagy *shōden*: feljegyzések, átadás írásban. A megfelelő szintre jutott tanítvány megkapta a tekerésre írott tanításokat, melyen listák, felosztások voltak, illetve a technika és pár sor leírás, hogy a tanítvány rendszerezni tudja a tudását. Volt, hogy a technika megnevezése mellé pálcikaember rajzok is kerültek;
 - *hiden*: titkos tanítás. Eredeti értelme az volt, hogy amikor a mesterek elkezdték a *ryūha* tanítását, igen féltékenyek voltak saját stílusukra, mindemellett sok professzionális tanítvány volt, akik könnyen elleshették a féltett technikák lényegét. A technikák védelmét szolgálta a tanítvány beléptetése is a *dōjō*-ba, ahol esküre kötelezték.
- az átadás szervezettségét és működőképességét megerősítette, hogy a 18. századra személyhez kötődött az öröklés.

Az átadás legfontosabb része az iskola vezetésének öröklése volt. Iskolavezető: *sōke* – családfő (*ke* – család, ház, alap, *iemoto* – a család alapja (*ie=ke*))

Két fő öröklési fajta létezett:

- vérségi átadás szerint, apáról fiúra. Az *Edo*-kor során jellemzőbbé vált a vérségi átadás, főleg a megélhetés szempontjából;
- tudásátadás kiemelése, abban az esetben, ha a *sōke* gyermektelen volt, a fiúgyermek a háborúban nyomorékká vált, vagy éppen leánygyermek volt, akkor mást választottak. Így jártak el akkor is, ha egy tanítvány kiemelkedő technikai tudással bírt. Ennek a tanítványnak el kellett tartania az iskolaalapító mester családját, vagy kiválasztották az iskola vezetését a technikai vezetőtől. Ő volt a *shihan*, olyan tanár, aki példaként szolgált. Ez a módszer máig fennmaradt. Pl.: a *Shoryuji-kempo* esetén a jelenlegi *sōke* az alapító mester lánya, az iskola technikai vezetését azonban más, magas rangú *shihan*, vagy *shihan*-ok végzik. Lényeges volt tehát, hogy az iskola vezetése mindig egy személyre szállt. A mesterek mindig aggódtak, hogy a kiválasztott személy mennyire jó, megfelel-e, helytáll-e?

Már az *Edo*-kor elején egy-egy ilyen harcművészeti iskola nagy értéket képviselt. Vagyis a *dōjō*, mint ingatlan, és az iskola, mint megélhetési forrás. Ekkortájt igen sok iskola volt, csak a kardvívó iskolákat közel 700-ra tehetjük.

Különböző technikai szinteket állapítottak meg, és egyre szűkítették azoknak a körét, akik magasabb technikákat ismerhettek meg. A legmagasabb szintű technikákat (*hiden-waza*) csak egy személynek, vagy egy pár kiemelkedően tehetséges tanítványnak adták át.

Az egyes *ryūha*-k *densho*-kat kezdték kiadni, amik bizonyítványként szolgáltak, s tartalmazták az elsajátított technikák sorát, ezért a fennmaradt iratok igen értékes forrásnak számítanak a kutatók számára mind a mai napig. Így kialakult a szinteket igazoló iratok rendszere.

A tanítványnak a képzése során többször is – felvételnél, egy-egy szint elérésekor – hűségesküt kellett tennie az iskola iránt, mintegy megerősítve szándékát és kötődését. Ez volt a *keppan*, a vérrel történő lepecsételés, mint hűségnyilatkozat. A *keppan* intézménye hagyománnyá vált és helyenként szimbolikusan ugyan, de mind a mai napig alkalmazzák Japánban. Fontos szerződést vörös tintába mártott ujjal pecsételik le, így hitelesítik.

Szokássá vált, hogy kiadták az útját azoknak a tanítványoknak, akik magas szintet értek el, de nem vehették át az iskola vezetését. A *menkyo kaiden*, azaz végbizonyítvány igazolta a személyről, hogy megkapta az egész átadható tudást, illetve 15 évet tanult, de nem veheti át az iskolát, mint *sōke* és el kell mennie. Az ilyen tanítványnak két lehetősége adódott: más munkához lát, vagy új iskolát alapít. Számos iskola lehetővé tette, hogy az iskola nevét felhasználja, ha új stílust alapít, ezért van például sok *yagyū* kardvívó stílus. Ez egyfajta hűség, de jó reklám is volt. Erre példa a *Shito-ryū Hayashiha*, ahol a *Shito-ryū* iskola *yashiha* ágáról beszélünk, ahol a *ha* a

leágazást jelenti. Más iskolák ezt nem tették lehetővé, ott új néven futott tovább a tanítás. Az *Edo*-kori stílusok ezért egyre csak gyarapodtak.

A *ryūha budō* másik fontos eleme a *kata*-forma központba állítása. Az alapító mester által tanított mozdulatok a *kata*-kban éltek tovább, ez az iskola technikai anyagának hordozója. A *kata* azonban nemcsak technikákra, hanem fokozatokra is vonatkozott. A háborúk korszakában ez nem volt fontos.

A harcművészet didaktikus rendszere a gyakorlótól a tanulóidőszakban másolást, monoton gyakorlást követel, szemben a szabad gondolkodás lehetőségével. A *budō* gyakorlásában egyfajta fegyelmet és önfeláldozást kérnek. Egy imitáló gyakorlást, a belátáson alapuló gondolkodás helyett.

A japánok tehát elhivatottak voltak a *kata*, a forma iránt. A *kata*, a *budō* olyan alapelve, amely azt mondja, hogy bevált fogások vannak, amelyekkel eredményt lehet elérni (olyan, mint a sakk).

Musashi kora után, a 18. században a harcművészeti iskolákkal szemben erős kritikák fogalmazódtak meg, miszerint kezdtek kiüresedni. *Karin budō*-nak, szép, kiüresedett, koreografáltak nevezték.

A stabil és változtathatatlan formák köré épült *budō* a 18. századig virágzik. Ekkorra felnő a mesterek egy olyan generációja, akik már nem ismerték az alapító mestert, nincs meg a közvetlen kötődésük. Megkérdőjelezzik, hogy a *kata-budō* a legmegfelelőbb formája-e a harcművészeti képzésnek. Az *Edo*-kor elején – amikor még olyan mesterek éltek, akik háborús tapasztalatokkal bírtak – megszokták az emberek, hogy karddal sok mindent el lehet intézni. A párvialatok mindennapos események voltak. Egy ideig az iskolák között is folytak hivatalos összecsapások, bizonyítva azt, hogy melyik iskola eredményesebb, hatékonyabb. Később miután több fontos személyiség is áldozatul esett a korlátlan erőszaknak (politikai gyilkosságok), elkezdtek erőteljesen korlátozni a párvialatokat, mígnem az 1750-es évekre teljesen betiltották azokat. Előtérbe került viszont a *kata*, a technikák békés gyakorlása. A kiüresedés a kipróbálás kényszerét szülte. Így jött létre a *kendō*, ahol védőfelszerelésben lehet vívni, és találatokat bevinni, valamint diadalújtára indult a *bokutō*, vagy *bokken*, vagyis a fakard. A *shinai*, a bambuszszálakból összeállított kard is a gyakorlás eszközeivé vált. De ez már a *kōryū-gendai* átmenet előfutárának tekinthető, vagyis az a folyamat, ahol a hagyományos értékeket felvonultató *budō*-t részben, vagy egészben felváltja a modern *budō*. Mindemellett fontos megjegyezni, hogy a *budō* Japánban 700 évig a vezető réteg sajátos kiváltsága volt, és a mai napig a japán műveltség szerves részét képezi.

Az *Edo*-kori *budō* gyökerei tehát a *sengoku* (háborús) időszakból táplálkozott, amikor is a *budō* még élt. Ha egy technika nem vált be, hagyták, ha kellett, változtattak rajta. A *ryūha budō*-val bemerevedett a rendszer, tradicionálissá vált.

A *budōron* (harcművészeti értekezés) az iskola múltjával foglalkozott, és geneológiát is tartalmazott. Később a filozófiai hitvallást is ebbe fűzték bele.

Három híres *budōron* született ebben az időben:

— *Yagyū Munenori: Heihō Kadensho* (1632). A mű címének jelentése: a kardvívás családi hagyományának könyve. *Munenori* a *Yagyū Shinkage-ryū* iskola alapítójának fia. A *Yagyū-ryū* a főváros, *Edo* és környékén volt elterjedt, és a leghíresebb japán kardvívó iskolaként tartják számon. *Yagyū Munenori* rendkívüli harcművész volt, hamar népszerűvé vált Japánban. *Munenori* elsőként a japán történelemben nem annyira a technikákkal foglalkozott, hanem a mögöttük lévő filozófiai tartalmat magyarázta.

katsu jin ken – satsu jin tō

(kard, amellyel embereket ölnek – kard, amellyel embereket segítenek)

kifejezést használta, s az első volt, aki a harcművészetet a békéért szólaltatta meg. *Munenori* megkülönböztette az emberölést a jó ügyért való gyilkolástól. Írásában neokonfucianus hatások mutatkoznak, s a *yin-yang* kettősségét is magában rejti. Közeli ismerőse volt *Takuan Sōhō*-nak, egy buddhista szerzetesnek.

- *Takuan Sōhō: Fudōchi shimyō roku* (1635 körül). *Takuan* buddhista szerzetes, és *Yagyū Munenori* szellemi vezetője volt. *Munenori* tanítást kért *Takuan*-tól, aki egy levéllel válaszolt. A mű jelentése: A rendíthetetlen bölcsesség legbelső (titkos) értekezése. A rendíthetetlen bölcsesség illetve a korlátaitól megszabadított elme buddhista kifejezés, ami a tökéletes intaktságot fejezi ki, s valójában elvezet a *satori*-hoz (hirtelen ellobbanás). A mű *kanbun* nyelven íródott, ami kínai nyelv, de a mondatrészek fel vannak cserélve, hogy a japánok értsék. Ezt zen nyelvezetnek is nevezik. Az ő *shinpō*-ik a főváros közelében lévő kolostorok miatt váltak népszerűvé.
- *Miyamoto Musashi: Go rin no sho* (1645). Valószínű, hogy nem *Musashi* írta, hanem tanítványai, akik az ő munkáját használták fel, ugyanis magasabb irodalmi szinten írt műről van szó. A *Go rin no sho* alapja a *Musashi* által eredetileg írt *Sanjū-go Kajō* (Harmincöt megjegyzés), valójában *Musashi* filozófiai töltetű műve. Az öt kör (gyűrű) könyve, minden filozófiai gondolatot kihagy, csak a technikákkal foglalkozik.

1716-ban *Yamamoto Tsunetomo* írta az első olyan szöveget, amely a *Bushidō*-t alkotó eszmerendszert részletezi. Ez volt a *Hagakure* (Lombok alatt megbúvó).

A *bushi*-k saját kultúrát hoztak létre, amelyben a zen központi szerepet kapott. A harcos hagyományok és a zen buddhizmus egyre nagyobb befolyásra tett szert Japánban, s a *bushi*-k átléptek egy olyan korszakba, amikor a harcművészeti technikákat meditációs gyakorlatokká alakították.

A *shinpōron*-ok (a szellem útja) valójában az *Edo*-kor előtt nem sokkal alakultak ki, amelyek a tudat kezeléséről szóltak. Ekkor még intenzív háborús időszak volt Japánban. A *shinpō* lényege, hogyan csendesítsük le a tudatot, amire a harcművészetek gyakorlása közben jöttek rá. A harcban a saját lélek feletti kontroll igénye, mely a zenben nyer tökéletes segítőre. Kielezett szituációkban nagyobb a hibalehetőség, ha a félelem és a túlzott agresszió jelen van. A *shinpō* ezt a két szélsőséges végletet segít elkerülni. A szélsőséges tudatállapotoktól való tartózkodás, higgadt közönyösség, miközben kiterjedt tudatosság és figyelem is jelen van. A lelki megközelítést tehát elsősorban az a felismerés segítette, hogy teljesen más a *dōjō*-ban és a harctéren lenni. Rájöttek, úgy kell tanítani, hogy az egyes technikákat a külső körülményektől függetlenül lehessen végrehajtani. Vagyis a *shinpō* a pszichológiai nevelést célozza úgy, hogy a technikai tudás minden körülmények között alkalmazható legyen. Figyelni kezdtek arra is, hogy a technikákon kívül milyen szellemi tényezők vannak jelen. Ez a *shinpō*. Ebben volt nagy szerepe a zen buddhizmusnak. A *budō* arra példa, hogy hogyan legyünk képesek a viharos tengeren (harctéren) nyugodtak, békések maradni és képességeinket teljes mélységében kibontakoztatni. A *budō* azt célozza, abban nyújt segítséget, hogy a külvilág zajai, intenzív változásai közepette megtaláljuk a közömbösséget. Törekedni arra, hogy elszakadjunk a vágyaktól. A vizsgálódás során felmerül az életben maradás, a halál, és a győzelem lehetősége.

A *budō* értéke a tanulás és a *shinpō*. A *budō* komplex volta az, ami értékes. Az életben maradás eszköze volt a *budō*, ehhez pedig nem volt elég pusztán a mozgáskultúra magas szintű tudása, hanem a lelki tartam is kellett.

A *budō*-ban a halált elkerülhetetlen dologként kezelték. A küzdelemben mindig ott van a halál árnyéka. A halállal való szembesülés mellett a közömbösség megőrzése az a tapasztalás, érzés, amely mentálisan a legnagyobb fejlődést jelentheti. Az igazán jó technikák a hagyomány szerint az élet és a halál mezsgyéjén születnek, amikor az ember már nem ragaszkodik az élethez, de még nem akar meghalni. Ez a *kōryū budō* belső értéke.

Ebben az időben, habár a *kettō*-t (párbaj) tiltotta a törvény, mégis sok *dōjō*-ban, *bokken*-nel elkezdett küzdelem vált véres összecsapássá *katana*-val az utcán.

Ezen helyzetek és túlkapások miatt a 18. század közepe táján néhány mester (köztük *Nakanishi Chūta*) olyan ötletre jutott, hogy sajátos védelmet alkotnak, amely lehetővé teszi a gyakorlatok veszély nélküli művelését.

Az edzés módszerek gyökeres megváltoztatása, a gyakorlás, a tanítás mássága, a védőfelszerelés viselése, s még inkább idővel a bambuszból készült kard (*shinai*) alkalmazása a *dōjō*-n belül is szakadáshoz vezetett. A hagyományos iskolák teljesen az ellen voltak, ami a mai modern *kendō*-nak adott életet: veszélytelen gyakorlás védőfelszerelésben. Azonban még inkább a *katana* átalakítása miatt hagyták ott sokan mestereiket.

Kemény csapás volt a kard útjának, amikor egy 1876-ban kelt császári rendelet a katonai szolgálatot teljesítőket kivéve, minden japán polgár számára megtiltotta a kardviselést (*Hattōrei*). Ez formálisan is pontot tett Japánban egy történelmi korszak végére. Ettől kezdve a tömegek is egészen más szemmel néztek a kardra. [1. pp.12-13.]

A kard útja úgy, mint a legtöbb *kōryū budō* majdnem feledésbe merült. Ehhez hozzájárult a *Meiji*-kor modernizációja és nyugatiasodása is. A *budō* a *Meiji*-korba lépve a valaha volt, de már nem létező harcos osztály szimbóluma lett. Egy odatartozás-jellege volt, majd szélesebb társadalmi réteg számára próbálták megadni azt, hogy fegyelemre tanítson.

Néhány mester mindezek ellenére, felismerve a helyzetet, titokban tovább gyakorolt, hogy megakadályozza ennek a több évszázados nemzeti örökségnek a feledésbe merülését.

A kard útjának és a *ryūha*-knak a védelme különösen Japán déli tartományaiban volt jellemző (*Tosa, Satsuma, Hizen* körzet), ahol a *bushi*-k a teljesen új császári hatalom elleni lázadása a legtöbbször kitarított (lásd *satsuma-i* utolsó nagy lázadás, 1877).

A *Kyūba no Michi*, a *Hagakure*, valamint az általános kulturális alapok, amelyekből a *Bushidō* fogalma formálódott, Japánban nem csak a *bushi*-k gondolkodási rendszerét határozták meg, hanem a közemberekét is. *Nitobe Inazō* írta le a tényleges tanításokat, amelyek *Bushidō* címen ismertek. A könyv 1905-ben jelent meg. Így ír:

- a császár iránti hűség alapvető kötelesség;
- tiszteld feljebbvalóidat, viseld gondját alárendeltjeidnek;
- a csatában tanúsított hősiesség kitüntetését érdemel;
- az istenibe vetett hit vezet a nagysághoz;
- az egyszerű élet a megvilágosodás ösvénye;

A *bushi*-kat és viselkedési kódexüket mind az irodalomban, mind a filmművészetben idealizálták. Van azonban ennek a történetnek egy másik oldala is, amelyről rendszerint nem vesznek tudomást. A 19. századtól a második világháború végéig a japánokat egy könyörtelenül terjeszkedő birodalom uralta, amelynek katonáit arra tanították, hogy isteni fajhoz tartoznak, akik modern fegyverekkel gyakorolják a *Bushidō*-t. Ez vezetett Korea, Szingapúr, Kína egyes tartományai, Malajzia, Burma, Thaiföld és a Fülöp-szigetek kegyetlen lerohanásához. Ez a terjeszkedő politika több mint három millió ember szükségtelen halálát okozta. A katonai terror a második világháború idején érte el tetőpontját, amikor a kínzás, az erőszak, az emberrablás, a rabszolgaság és az okatlan gyilkolás mindennaposá vált a japán katonák és civilek körében. Hadifoglyokat kínoztak meg, dolgoztattak halálra vagy öltek meg gondolkodás nélkül, sőt emberevési esetekre is fény derült. A japán történelemnek ez a szakasza *Hiroshima* és *Nagasaki* rettenetes bombázásával ért véget, 1945 augusztusában. Mindez a *Bushidō* történelmének sajnálatos eseményei közé tartozik.

Mindazonáltal minden kultúrának van árnyékos oldala, és valamennyi filozófiai tanítás értelmezhető negatív irányból is. [2. pp. 30-31.]

A *Meiji*-kor végén, a *Taishō*-kor elején (1912) tovább óvták a tradíciót, a karddal való gyakorlást, főként *Tosa* körzetében.

A japán kard útja a nehéz időszakot túlélve a 30-as években kezdet széleskörűen ismertté válni Japánban. E fellendülés ellenére a második világháború alatt és utána egy ideig újra kegyvesztett lett. Alapjaitól megfosztották, elképzeléseit megcsúfolták, nacionalistának bélyegezték meg és kiemelték a negatív háborús aspektusait. Így a megszálló amerikai hadsereg vezetője a gyakorlást betiltotta.

A legújabb kori kardművészet a megszállás idején kovácsolódott össze egy-két elszánt mester fejében. Megtisztították a fokozottan nacionalista és katonai részeketől, és így újrarendszerezték az ismereteket. [1. pp.13-14.]

Ahhoz, hogy a *Bushidō*-ból útmutatást kaphassunk, olyan szintre kell finomítanunk elménket, ahol képes megragadni a zen buddhizmus erőszakmentes szemléletét, hogy soha ne sodorhasson magával a fizikai hatalomvágy, illetve a versengés bármely formája.

A szellemi harcos soha nem keresi a csatát, inkább elfordul attól, minthogy szükségtelen konfliktusba keveredjen. Kitér a küzdelem elől, mielőtt belekeveredne. Méltósága annak megértésén nyugszik, hogy a fizikai összecsapás sohasem szükségszerű, csupán egy a választási lehetőségek közül.

A keleti elme gyakran fordul a *bushi*-k és az ő becsületkódexük felé, ha a harcos eszményképét keresi. Ez nem csekély mértékben a japán történelem ezen időszakának romantikus értelmezése miatt van. Ám ha a *Bushidō*-t alkotó szavakból indulunk ki, akkor ez a konfliktushoz vezető ösvény, ahol győzelem és vereség várja az arra járókat.

Az összecsapások kulcsa a küzdelem nélküli győzelem. Ha valaki csatára hív, menj el. Ha nem mehetsz el, akkor küzdj küzdelem nélkül. Támadás helyett legfeljebb védekezz. Kövesd a bölcs folyó példáját, amely lendületesen tör a célja felé, út közben számos akadállyal találkozik, például sziklakkal, de nem bocsátkozik velük küzdelemben, csak természetesen kikerüli őket.

Mint útmutatást kereső modern emberek, a *Bushidō*-t a szellemi megvilágosodás kikövezett útjának tekinthetjük. Az ott szereplő hivatkozások a csatákra, háborúkra a saját negatív hajlamainkkal és tulajdonságainkkal vívott küzdelmekre értendők, és nem fizikai csatákon, hús-vér ellenséggel vívott harcra. [2. pp. 31-32.]

Napjainkban, Japánban valamennyi fontos iskolának, egyesületnek, egyetemnek, banknak, magánvállalatnak, a hadseregnek és a rendőrségnek is megvan a maga *dōjō*-ja, és a saját tanfolyama. Találkozókat, bemutatókat szerveznek, ahol új tagokat toboroznak széles korosztályból és társadalmi rétegből.

Japánban a kard útját hatéves kortól a fizikai erő hanyatlásáig űzik, de gyakorta előfordul, hogy a gyakorlás az utolsó lélegzetig tart. Mindez a kard útjának köszönhető, s annak a sok jótéteménynek, amit a gyakorlása magával hoz. [1. p. 15.]

Összegezve, a mai *budō* technikai alapja a *sengoku* korban, ideológiai alapja az *Edo*-korban formálódott. A *bushi*-k kultúrája: a *budōron*-ok, a *shinpō* és a *budō* összetettsége történelmi korokon átívelő értékeket képviselnek.

Kulcsszavak: harcművészeti/budō kultúra Bushi, harcos társadalmi osztály, Japán kard, középkori Japán, harcművészeti értekezés (budōron)

Keywords: Culture of martial arts/budō, Bushi, social class of warriors, Japanese sword, Japan in the middle Ages, treatise on martial arts

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1] RENIEZ, Jean-Pierre: *A japán kard útja*. -Bp.: Budo kiskönyvtár, 1993.

[2] SHOW, Scott: *Szamoráj zen*. -Bp.: Lunarimpex, 2000.

Saját jegyzetek

Japán szavak jegyzéke

Ainu	Japán őslakossága
Ashikaga-kor	Japán történelmi korszaka (1338-1573), Muromachi-kornak is nevezik
bakufu	sóguni kormányzat
bokken	Fakard
bokutō	Fakard
budō	a harcos útja, életszemlélet
budōron	harcművészeti értekezés

buke	azon családok elnevezése, amelyben a férfitagok bushi-ként szolgáltak
Buke Shohatto	a harcosoknak szóló sóguni törvények (1617)
bushi	társadalmi réteg a középkori Japánban, jelentése: harcos
Bushidō	a harcos útját jelenti; íratlan szabályok rendszere, amelyet általában a samuráj harcosok alapvető útmutatójaként ismernek
Butokuden	a harcművészetek tanulmányozásának és oktatásának központja Kammu tennō idején
daimyō	hűbérúr a középkori Japánban
denju	átadás, befogadás
densho	bizonyítvány harcművészeti jártasság után, amely sokszor tartalmazta az elsajátított technikák sorát is
dō	út, helyes út, erkölcs, tanítás, módszer, sors
dōjō	a gyakorlás helye
Edo	Tokió régi neve
Edo-kor	Japán történelmi korszaka (1603-1868)
Fudōchi shimyō roku	Takuan Sōhō buddhista szerzetes válaszevele Yagyū Munenori-nak, aki tanítást kért tőle. A mű jelentése: A rendíthetetlen bölcsesség legbelső (titkos) értekezése (1635 körül).
Fujiwara	híres japán dinasztia, Nakatomi Fujiwara no Kamatari leszármazottai, akik közvetlen rokonságba kerültek a császárokkal, mivel lányaikat adták feleségül
shinai, fukuro shinai	biztonságos gyakorlást adó, négy bambuszlemezről összeállított kard, amelynek a végét bőrrel fogják össze. Ono Jirōemon Tadaaki fejlesztette ki
gendai	Modern harcművészet
gensai	megfelelő személy egy harcművészeti iskola vezetésére
Go rin no sho	Az öt elem könyve, Miyamoto Musashi-nak tulajdonított mű (1645)
Hagakure	Yamamoto Tsunetomo műve (1716), jelentése: Lombok alatt megbúvó. Az első olyan szöveg, amely a Bushidō-t alkotó eszmerendszert részletezi.
haniwa	régi japán síremlékekben található kis szobrocskák (3. szd.–8. szd.)
Hattorei	1876. március 28-án kelt császári rendelet, amelyben a katonai szolgálatot teljesítőket kivéve, minden japán polgár számára megtiltotta a kardviselést
Heian-kor	Japán történelmi korszaka (794-1185)
Heihō Kadensho	Yagyū Munenori műve, jelentése: A kardvívás családi hagyományának könyve (1630 körül)
hiden waza	titkos technika, tanítás
honke	a bushi-k társadalmi osztályát alkotó nemesi származású személyek
hōseki	jelentése: drágakő, a felségjelvények része
iemoto	a család alapja
Jōmon-kor	Japán történelmi korszaka (ie.11000-ie.300)
kagami	jelentése: tükör, a felségjelvények része
Kamakura-kor	Japán történelmi korszaka (1185-1333)
Kanmu tennō	736–806, áthelyezte a fővárost Nara-ból Kiotóba, s az új palotában létrehozta a Butokuden-t
karin budō	az Edo-korban kiüresedett megkoreografált harcművészet megnevezése

kata	forma, az alapmozdulatok hordozója
kata-budō	a formagyakorlatokat hangsúlyozó harcművészet
katana	a hosszú kardok közül békében, az övben éllel felfelé hordott rövidebb kard, általában 100-103 cm hosszú
kendō	jelentése: a kard útja; védőfelszerelésben vívott küzdelem elsősorban shinai-jal
keppan	fontosabb írás, nyilatkozat vérrel történő lepecsételése, mint hűségnyilatkozat
ketto	Párbaj
kōfun	régi síremlék (3-8. szd.)
Kojiki	a japán írásbeliség legrégebbi emlékei közé tartozó mű (712, Régi dolgok feljegyzései)
kōryū	gyűjtőfogalom, a régi iskolákra utal
Koto-korszak	a japán kardkészítés jelentős korszaka (1596 előtti idők)
kuden	Szóban történő átadás
kuge	a császári udvar nemesei
kumitachi	páros kardgyakorlat
Kyūba no Michi	az íjászat és a lovaglás útja
Meiji-kor	Japán történelmi korszaka (1868-1912)
menkyo kaiden	végbizonyítvány; igazolta a személyről, hogy megkapta az egész átadható tudást
Minamoto Yoshimitsu	Seiwa császár hatodik leszármazottja, a hagyomány szerint ő alapította a Daitō iskolát 1100-ban
Minamoto no Yoritomo	1147-1199, a Kamakura sógunátus alapítója és első sóguna
Miyamoto Musashi	1584-1645?, híres szamuráj, történelmi személyiség. A Hyōhō Niten Ichi-ryū illetve a Niten-ryū kardvívó iskola, stílus megalapítója. Nevéhez fűződik a Go rin no sho (Öt elem könyve, 1645) megírása, ami stratégiai, taktikai és filozófiai mű is egyben
mokuroku	Írásban történő átadás (tanítás)
Muromachi-kor	Japán történelmi korszaka (1338-1573), Ashikaga-kornak is nevezik
Nara-kor	Japán történelmi korszaka (710-784)
Nihon Shoki	a japán írásbeliség legrégebbi emlékei közé tartozó mű (720, Japán krónika)
Nitobe Inazō	1862-1933, az 1905-ben megjelent Bushidō című könyv írója.
ryūha	harcművészeti iskola, leágazás, stílus
ryūha budō	az Edo-kori harcművészeti iskolák filozófiai kibontakozásának összefoglaló neve
saburau	Szolgálni
Sanjū-go Kajō	jelentése: Harmincöt megjegyzés; a Go rin no sho alapja, Musashi filozófiai töltetű műve
satori	zen fogalom: hirtelen megvilágosodás
Sengoku Jidai	Sengoku-korszak, a hadakozó fejedelmek kora (1477-1600). A daimyō-k egymás elleni véres csatái jellemezték.
shihan	Nagymester
shinai	bambuszszálakból összeállított kard, a végén bőrrel összefogva
shinpō	a harcban a saját lélek feletti kontroll igénye
shinpōron	a tudat kezeléséről szóló írás
shōden	feljegyzés, átadás írásban
sōhei	templomokban nevelkedett harcosok
sōke	iskolavezető, családfő

tachikagi	páros kardgyakorlat
Taishō-kor	Japán történelmi korszaka (1912-1926)
Takuan Sōhō	Buddhista szerzetes, Yagyū Munenori szellemi vezetője volt. A Fudōchi shinyō roku megalkotója (1635 körül).
Yagyū Munenori	1571-1646, a Yagyū Shinkage-ryū iskola alapítójának fia, a Heihō Kadensho írója (1630 körül)
Yagyū Shinkage-ryū	Yagyū Muneyoshi (1527-1606) által alapított kardvívó stílus, amely egyike volt a két hivatalosan is támogatott iskolának a Tokugawa Sōgunátus idején.
Yagyū-ryū jūjutsu	kifinomult kōryū harcművészet, amit a feudális Japánban jól ismert Yagyū-klán hozott létre. Kōryū bujutsu-ról beszélünk, ami egy régi, harctéren bizonyítottan hatékony technikákat alkalmazó harcművészeti forma.
Yamamoto Tsunetomo	1659-1719, samuráj, a Hagakure (1716) szerzője. Ez volt az első olyan szöveg, amely a Bushidō-t alkotó eszmerendszert részletezi.
Yayoi-kor	Japán történelmi korszaka (ie.300-isz.300)
yin-yang	a természet, a környezet, a világ minden jelenségében meglévő ellentétek egysége